

Veikko Vaikkinen

Kenraali Niilo Hersalo sodan jälkeen

Useat lukijat tietävät kenraali **Niilo Hersalon** Jatkosodassa Raudun lohkoa puolustaneen 15. Divisioonan komentajana. Divisioonan etulinjan vastuualue ulottui suurimman osa aikaa Sirkiänsaaralta Lempaalanjärvelle. Tässäkin lehdessä asiaa on sivuttu aika ajoin. Mutta miten hänen elämänsä meni tämän jälkeen? Siitä on kerrottu lisää jäljempänä.

Lähtö Raudusta

Venäjä aloitti 9.6.1944 massiivisen "strategisen iskun" Karjalan kannaksella. Se oli suunniteltu siten, että se varmuudella jyräisi kaiken vastarinnan. Se oli Puna-armeijan neljäs strateginen isku kaikkiaan kymmenestä iskusta. Muut yhdeksän tehtiin Saksan vastaisilla rintamilla.

Suomi joutui pakon edessä perääntymään kesäkuun loppuun mennessä Vuoksen vesistölinjan pohjoispuolelle Viipuri – Kuparsaari – Taipale -linjalle (VKT-linja), jossa isku pysäytettiin. Tämä koski myös 15. Divisioonaa. Sen uusi vastuualue määrättiin aselepoon saakka jonkin verran lännemmäksi kuin mitä se oli ollut asemasodan aikana. Uusi idänpuoleinen vastuualueen raja kulki Sakkolan Haitermaasta pohjoiseen Kiimajärvelle. Lännenpuoleinen raja nousi Vuosalmelta viitisen kilometriä pohjoiseen. Vastuualueen leveys oli noin 20 kilometriä. Samalla suoritettiin joitakin joukkojen siirtoja vasemmalla olleen 19. Prikaatin kanssa.

Kun vihollisen raju hyökkäys Äyräpää – Vuosalmella oli saatu torjuttua heinäkuun toisen viikon aikana, taistelut hiljenivät, mutta eivät kokonaan loppuneet. Kiivaimpiin taisteluihin 15. Divisioonaa ei juurikaan osallistunut. Se jäi asemiinsa sodan loppuun saakka varmistamaan, ettei vihollinen pääsisi ylittämään Vuoksen vesistölinjaa tältä kohtaa. Samalla voitiin kiivaimpiin torjuntataisteluihin tuodun Panssaridivisioonan joukkoja vapauttaa muualle. Niitä ei ollut tarkoituksenmukaista pitää varmistusluontoisissa tehtävissä.

Siirtyminen rauhan aikaan

Aselepo Suomen ja Venäjän välillä astui voimaan 4.9.1944. Väliaikainen rauhansopimus solmittiin Moskovassa 19.9.1944. Rauhanehdot olivat Moskovan sanelemat ja lievästikin sanottuna kohtuuttoman raskaat Suomelle.

Lisäksi ehtojen mukaan Suomen armeija tuli saattaa rauhanaikaiseen tilaan ja vahvuuteen 2,5 kuukauden kuluessa sopimuksen allekirjoittamisesta.

Lähes puolen miljoonan sotilaan armeijalle ei voida sanoa noin vain, että sota on loppunut, lähtekää koteihinne. Ei ole kaukaa haettu ajatus, että vihollisella oli tarkoituksena aiheuttaa täysi kaaos ja käyttää sitä hyväkseen häikäilemättömällä tavalla.

Hersalon divisioona oli muiden yhtymien tavoin suurissa vaikeuksissa. Joukkojen ja materiaalin kuljetukset olivat vaikeita kuljetuskapasiteetin puutteen vuoksi. Joukko-osastot siirrettiin jalkamarssein kotiuttamispaikkakunnilleen, jos matka jäi alle 100 kilometrin. Jokaisen sotilaan osalta oli tehtävä varusteiden järjestelmällinen luovutus, terveystarkastus ja kotiuttamispaperit. Hersalo divisioonan komentajana joutui tämän kaiken johtamaan.

Tässä yhteydessä hänet nimitettiin Satakunnan sotilasläänin komentajaksi tehtävänä jatkaa siihen kuuluvissa sotilaspiireissä kotiuttamista.

Kenraalimajuri Niilo Hersalo

Kirjoitustehtäviin

Sotilasläänin komentajan tehtävien lisäksi Hersalo nimitettiin pääkirjoittajaksi keskeisimpien jalkaväen ohjesääntöjen uusimisessa. Tarkoituksena oli kirjoittaa erillisiä oppaita, jotka myöhemmin yhdistettäisiin yhdeksi ohjesäännöksi. Tämä työ lienee ollut hänelle mieluista, sillä hän oli jo ennen sotaa laatinut Suojeluskuntajärjestölle runsaasti ohjesääntöjä. Hän oli tunnetusti tehokas kirjoittaja ja jo vuoden 1945 helmikuuhun mennessä oli alustava käsikirjoitus valmis. Jalkaväen tarkastaja kenrl **Hugo Österman** allekirjoitti heinäkuussa samana vuonna *Jalkaväen taisteluopas I:n* käyttöön otettavaksi. Hersalon työteho ei ollut kärsinyt sotavuosina. Jatkoa seurasi vielä saman vuonna.

Ero armeijasta

Suomen poliittisen tilanteen takia vakituista armeijaa oli supistettava. Äärivasemmisto vaati sodan voittajavaltion tuella myös armeijan ”kansanvaltaistamista”. Se tarkoitti mm. armeijan puhdistamista suojeluskunnissa palvelleista upseereista. Puolustusvoimien komentajaa vaihdettiin kahdesti. Presidentti **Mannerheimin** ja armeijan uuden komentajan **J.F. Lundqvistin** välit olivat rikkoutuneet talvella 1945-46. Lundqvist oli laatinut joulukuussa 1945 listan 33 korkean upseerin erottamisesta. Presidentti-ylipäällikkö Mannerheim ei hyväksynyt menettelytapaa. Hänet oli ohitettu listan laadinnassa ja toiseksi hän piti erokehotuksia loukkaavina. Vähintäänkin kenraalit **Pajari** ja Hersalo olisi pitänyt jättää pois listalta. Muutamia everstejäkään Mannerheim ei suostunut erottamaan ilman tarkempia perusteluita. Pääosa erokehotuksen saaneista oli jo ehtinyt erota oma-aloitteisesti.

Hersalon upseeriyöstävät kauhistelivat tilannetta ja tukivat häntä. Hersalo oli varautunut pahimpaan ja ottanut selvää eläkkeestään. Hän oli huolissaan siitä, saisiko hän eläkettä ollenkaan. Sotilaspuvun mahdollista käyttökieltoa hän piti suoranaisena häpäisynä.

Enempää Mannerheim kuin pääministeri **Paasikivi** eivät antaneet periksi. Venäläismyönteisyyttä osoittanut Lundqvist pakotettiin anomaan eroa ja uudeksi komentajaksi nimitettiin kenr **Aarne Sihvo**.

Kaikesta edellä mainitusta loukkaantunut Hersalo jätti eroanomuksena joulukuussa 1945. Perusta hänen katkeruudelleen poliitikkoja kohtaan oli näin laskettu.

Hän vetäytyi maanviljelijäksi omistamalleen *Hersalan* maatilalle Hollolaan. Paluu maanviljelijäksi ei onnistunut. Vuosien poissaolo maanviljelyksen parista lisääntyneen iän myötä oli vieraannuttanut hänet tästä. Lisäksi kenraalin puolisoilla ei ollut haluja maatalon emännäksi. Hersalaan otettiin vuokraviljelijä ja kenraali pystyi keskittymään kirjoitustöihinsä.

Suojeluskuntien historia

Hersalo oli palvellut Suojeluskuntajärjestön erilaisissa johtotehtävissä vuodet 1921-1939. Sinä aikana hän oli mm. kirjoittanut järjestölle useita ohjesääntöjä ja oppaita, kuten edellä on todettu. Suojeluskunnat lakkautettiin Valvontakomission vaatimuksesta syksyllä 1944. Sekin koettiin Suomessa puuttumiseksi maan sisäisiin asioihin. Suojeluskuntiin kuului lopulta reippaasti yli 100 000 jäsentä ja se oli antanut Suomen puolustukselle erittäin suuren panoksen mukaan lukien sota-aika.

Oli selvää, että suojeluskuntatoiminta vaati oman historiansa. Itseoikeutettu kirjoittaja oli Hersalo. Neuvottelujen jälkeen hän aloitti kirjoittamisen 1950 ja se oli valmis vuoden 1955 alussa. Se oli kaksiosainen ja hyvin perusteellinen. Työn laajuuteen vaikutti mm. se, että siinä käsiteltiin sodankäyntiä ja Suomen historiaa jo 30-vuotisesta sodasta lähtien. Suojeluskuntien aate ja tarve johtivat kauas ja suojeluskuntien historiaa ei voinut tarkastella pelkästään 1900-luvun alun erillisenä ilmiönä.

Esipuheessa Hersalo myönsi kirjoittamisen olleen vaivalloista ja pitkäkestoista. Nykyisin sanottaisiin kuivasti ”haastavaa”. Sota-arkiston aineisto oli valtava.

Historia oli niin perusteellinen ja laaja, että se on ollut lähdeaineistona myöhemmille historiankirjoittajille. Laajat historian näkemykset omaava kenr **A.E. Martola** totesi, että parempaa historiankirjoittajaa ei olisi ollut mahdollista saada.

”Kekkonen ja neljän pennin raha”

Hersalo ei kuulunut mihinkään poliittiseen puolueeseen armeijasta erottuaankaan. Hän piti yhteyttä reserviläisjärjestöihin ja kirjoitteli artikkeleita niiden lehtiin, mutta varsinaiseen järjestöelämään hän ei muutoin osallistunut. Siihen saattoi vaikuttaa häntä jo sota-aikana vaivannut huonokuuloisuus, joka ajan myötä lisääntyi. Tätä hän ei peitellyt, vaan vaati muita puhumaan kovemmalla äänellä. Joitakin kaskuja kerrottiin hänen ja toisen huonokuuloisen kenraalin **Aaro Pajarin** välisistä keskusteluista Jatkosodan ajalta. Esimerkiksi näin:

Pajari: Aamukävelylläkö se veli on?

Hersalo: Ei kun tässä vain käppäilen aamukävelyllä.

Pajari: Ai jaa, minä kun luulin, että veli on aamukävelyllä.

1950-luvun lopulla alkoi maassamme nousta maanpuolustuksen vastaisuus, jossa puuhahenkilöitä oli myös johtavien poliitikkojemme keskuudessa puhumatta nuorista yhteiskuntakriitikoista. Heidän ideologisten ja vääriin tietoihin perustuvien mielipiteidensä kohteina olivat mm. sodanaikuiset kenraalit ja poliitikot. Tätä maanpuolustushengen vastaista linjaa myötäili myös tasavallan presidentti **Urho Kekkonen**.

Se oli Hersalolle karvasta kuultavaa. Hän ei kuitenkaan nöyristellyt. Kerrotaan hänen esittäneen arvoituksen ”Mitä yhteistä on Kekkosella ja neljän pennin rahalla?” Ja vastanneen siihen, ettei kumpikaan ole viiden pennin väärppi.

Harrastuksia ja mielenkiinnon kohteita

Hersalo tunsi kiinnostusta erityisesti reserviupseeritoimintaan, kuten edellä on viitattu. Hänen mielestään reserviupseereiden panos sodassa oli ollut suuri. Häntä pyydettiin puhujaksi lukuisiin reserviläisten tilaisuuksiin. Hän piti yhteyttä myös komentamansa sota-aikaisen 15. Divisioonan veteraaneihin ja Hollolan reserviläisiin. Hänen 60 - vuotispäiväänsä juhlistettiin Porissa. Siihen yhdistettiin 15. Divisioonan muistojuhla. Paikalle oli saapunut divisioonan 1 800 miestä. Hersalolle lahjoitettiin kuvanveistäjä **Lauri Leppäsen** hänestä tekemä pronssinen rintakuva ja kansalaisadressi, jossa oli 2 175 nimeä.

Lukuun ottamatta Reserviupseerilehteen kirjoittamiaan artikkeleita Hersalo ei juurikaan ottanut julkisesti kantaa asioihin sodan jälkeen. Hän arveli, että kannanotot menisivät puolin tai toisin helposti jälkiviisasteluksi.

Hän oli laajasti perehtynyt historiaan ja hänen oli vaikeata sietää Vapaussodan käsittelyä 1960 -luvulla, jolloin valtavirtana näytti olevan punaisen puolen toimintaa ja motiiveja korostava sotakäsitys.

Hän puhui hyvin myönteisesti 15. Divisioonan perinnehuoneen saamisesta. Sellainen rakennettiin Niinisalon tykistömuseon tiloihin 1970 -luvun lopulla. Kun puolustusvoimien museotoimintaa 1990-luvulla keskitettiin mm. Hämeenlinnaan, siirrettiin ainakin osa Niinisalon esineistöä museo Militariaan Hämeenlinnaan. Museossa on edelleen myös 15. Divisioonan esineistöä jonkin verran. Se ei tilanpuutteen vuoksi ole jatkuvasti esillä, mutta museon henkilökunnalta voi sitä kysyä.

Vaikka Hersalo vaati sota-aikana paljon itseltään ja alaisiltaan sekä oli tinkimättömän sotilaskurin vaatija, perhepiirissään hän ei ollut kurinpitäjä, vaan leppoisa eikä koskaan suuttunut. Siinä missä moni päästelisi kirosanoja, Hersalon tokaisu oli ”*ai ai sentään*”. Oikein pahassa tilanteessa hän saattoi todeta: *saakuli*.

Niilo Hersalo 1978. Kuvan sanotaan olevan viimeinen hänestä otettu.

Mannerheim-risti

Hersalo tunsi, että hänet sivuutettiin aiheettomasti Mannerheim-ristin jaossa. Joissakin mielipiteissään hän antoi sen selvästi ymmärtää.

Ristin myöntämisperusteena oli seuraava: *"Erinomaisen urheuden, taistellen saavutettujen erittäin tärkeiden tulosten tai erityisen ansiokkaasti johdettujen sotatoimien palkitsemiseksi voidaan Suomen puolustusvoimain sotilas hänen sotilasarvostaan riippumatta nimittää 1. tai 2. luokan Mannerheim-ristin ritariksi"*.

Saajalta edellytetty erikseen määrättyä sotilasarvoa, vaan sotamiehellekin se voitiin myöntää. Siihen liittyi huomattava rahapalkkio 50 000 markkaa kertasuorituksena. Summan on sanottu olleen tuon aikuisen aktiivipalveluksessa olleen luutnantin vuosipalkan suuruinen.

Saajien lukumäärä haluttiin pitää hyvin suppeana, jottei ristille tulisi inflatorista arvostuksen alenemista. Se tarkoitti myös vaatimusten pysymistä korkeina. Ylipäällikkö Mannerheim tutki itse tarkasti esitysten perusteet. Olihan kyseessä korkein sotilaskunniamerkki, jonka saajat mainittiin Yleisradion uutisissa. Kaikkiaan niitä myönnettiin 191.

Totta oli, että suurimmalle osalle rintamakenraaleita em. risti suotiin, muttei läheskään kaikille. Muille kuin rintamakenraaleille risti suotiin varsin harvoissa tapauksissa.

Miehistölle, aliupseereille ja alemmille upseereille sopivat perusteiksi lähinnä erinomainen urheus, mutta korkeille upseereille lähinnä erityisen ansiokkaat johtamistoimet. Sotilas ei sodassa voi valita tehtäviään, vaan ne ovat hänelle määrätty.

Jatkosodassa Rautu otettiin haltuun nopeasti ja verraten vähin taisteluin. Asemasota-aikana ei Raudun lohkolla käyty merkittäviä taisteluita ja sodan lopulla Raudusta luovuttiin yleistilanteen vaatimusten mukaan ilman suuria taisteluita. Toisin sanoen Hersalo ei joutunut tilanteisiin, joissa hän Ylipäällikön mielestä olisi ristin ansainnut. Se ei tietenkään tarkoita, että Hersalo olisi ollut huono kenraali hänenkään mielestään, mutta risti olisi vaatinut jotain enemmän. Hersalolla sen osoittamiseen ei vain ollut tilaisuutta.

Katkeruus ilmeni sodan jälkeen Hersalon arvosteluna kenrl **Taavetti Laatikaisesta**: *"Kyllä Laatikainen oli aikoinaan niitä viimeisiä, joka olisi ansainnut Mannerheim-ristin"*.

Kenraalin kuolema

Hersalon fyysinen kunto heikkeni tultaessa 1970 -luvulle. Myös henkiset voimavarat vähenivät, ja hiljalleen tullut kuurous pahensi asioita. Vuonna 1972 hän totesi olevansa kyllästynyt, uupunut ja saamaton. Näkökin oli alkanut heikentyä. Itse hän kirjoitti elävänsä erakon elämää. *”Meillä täällä elämä kulkee jotenkuten. Tabletteja syödään. Ja jotain heikkoutta ja kivistystä on silloin tällöin. Emme käy missään paitsi tarpeen vaatiessa kaupungissa asioilla ja ostoksilla. Henkinen työ ei maita, eikä siitä muutoinkaan tule juuri mitään”.*

Hersalo kuoli kotonaan kotitapaturman uhrina 13. helmikuuta 1979 yhtä kuukautta vaille 84 vuoden ikäisenä. Hänet haudattiin 3. maaliskuuta 1979.

Hersalon ruumiinsiunaus oli Hollolan kirkossa 3.3.1979.

Hersalon sodan ajan toiminnasta 15. Divisioonan komentajana kerrotaan artikkelissa Rautulaisten lehti 5/2015.

Lähteet:

- Jarkko Kemppe: Kenraali ja sotataidon kehittäjä N.V. Hersalo. Docendo 2013.
 Sotatieteen laitos: Jatkosodan historia osa 4. WSOY 1993.
 Kuvat: Em. Jarkko Kempin kirjasta hänen luvullaan.